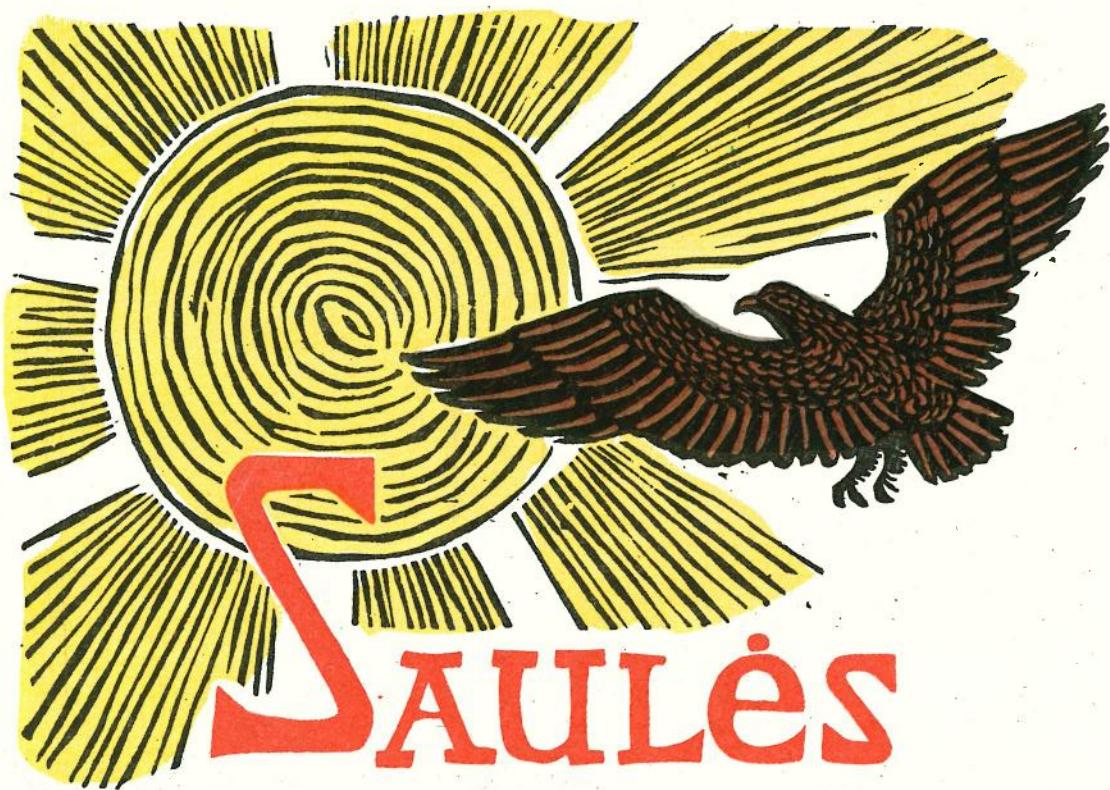


SAULES



VADUOTOJAS



SAULĖS VADUOTOJAS

**Lietuvių
liaudies
pasaka**

**• ILIUSTRAVO •
A. MAKŪNAITĖ**

Lietuvių Kultūros Židinio New Yorke

ANTANO MACEIKOS Vardo

BIBLIOTEKA

Skyrius 537
Nr. 5658

VILNIUS



1976

Šią pasaką užrašė
JURGIS DOVYDAITIS
1955 metais Salake
iš JONO SKURKOS

Vaikams pasekė
ALDONA LIOBYTĖ



Seniai, labai seniai, už devynių kalnų, už devynių girių gyveno kartą karalius. Jis susilaukė mažo sūnaitėlio. Nieko juodu su karaliene taip nemylėjo, kaip savo vienturtį: tas beaugdamas tik pyragus valgė su smetona dažydamas, auksas sidabras varvėjo nuo jo rūbų. Guzikuoti liokajai ir uodeguoti važnyčios tartum iš žemės išdygdavo sulig kiekvienu jo švilptelėjimu, balti kurtai sekijo karalaitį, nenuleisdami nuo jo ištikimų akių,— tėvai, kad būtų įmanę, būtų saulę jam su sietu parnešę. Bet nebuvo linksmas jaunasis karaliūnas— nuvijęs šalin liokajus ir kurtus, jis vaikščiojo liūdnas po karaliaus sodus ir skundėsi savo likimu:

— Kad nors kokią seserytę ar broliuką turėčiau, būtų man su kuo pažaisti, kam žodelį tarti. Pasakyk, motušėle, kodėl aš vienui vienas?

Nieko neatsakė jam karalienė, tik akis žemyn nudelbė, tik rankom suplojo ir liepė dvaro mer-

goms visokiais auksiniai cimbolais groti, karalaitį linksminti. O karalaičiui tarsi juoda migla ant širdies būtų užkritus: nei jam grojimai, nei linksmybės rūpi.

O buvo tame karaliaus miestadvary vienas kie-mas, aukštu mūru aptvertas: mūras buvo dvylirkos sieksnių, kraštai jo apauksuoti, o viršus aštrus ir apdeimantuotas, kad kas tik išidrąsinės liptų, tuoju pusiau persipiautų. Karalaičiui buvo šiukštu už-drausta prie to mūro artintis, o jam, kaip tyčia, vis magėjo sužinoti, kas už to mūro paslėpta, tik-tai karalienė ir kiemiškiai tylėjo, tarsi vandens į burną prisisémę.

Vieną kartą nutūpė juodas varnas ant aukšto mūro, ir jau taikėsi karalaitis ji nušauti, tik štai prašneko jis žmogaus balsu:

— Nešauk manęs, karalaiti. Aš tau pasakysiu didelę paslaptį: už šio mūro, rožių lelijų sode, sėdi užrakintos trys tavo seserys. Jeigu nori jas pamatyti, karalienės priemenėj rasi molinę puodą, o po juo aukso raktą. Atverk langus seserų seklyčioj, jos ten trokšta be oro.

Varnas süplasnojo sparnais ir nuskrido, o karalaitis liko bestovis, nežinodamas, ar čia sapnas, ar teisybė. Tą naktį, kai visi sumigo, jis tyliai atsikėlė ir, paglostęs baltus kurtus, kad triukšmo nekeltų, išmuko karalienės priemenę. Po molio puodu rado aukso raktą, kaip varno buvo sakyta. Bečiupinėdamas mūrą, užtiko slaptas duris, projas pateko į seserų kiemą, į rožių lelijų sodą. Vos tik pravėrė jis seklyčios langus, seserys ištiesė baltas rankas, mylavos jį ir dėkojo, kad leido joms vėl džiaugtis gaivinančiu oru, sodo kvapais, žvaigždžių mirgėjimu. Tik štai sudrebėjo žemė, parūko dulkių stulpai kaip kaminai, visas tris seseris pagavo viesulas ir išsinešė pro atdarus langus. Nu-



NEŠAUK MANĘS, KARALAITI!

sigando karalaitis, amžinai pražudės savo seseris, ēmė gailiai verkti, šaukti jas meilingais žodžiais, keikti savo smalsumą ir nepaklausymą. Bet perniek buvo jo ašaros: tylūs stovėjo karaliaus sodai, žvaigždės mirgėjo kaip pirma, tik seserų nebebuvo tamsioj seklyčioj.

Atsikėlė karalienė iš ryto, jau nori valgio dukterims nunešti, ogi žiūri — rakto nebéra. Nubėgo dukterų žiūrėti — o jų nė kvapo. „Nebesugriš mano dukrelės, — aimanavo motina, grąžydama rankas, — turės tekti smakams.“

Užsirūstino senasis karalius, kaip griausmas grumėjo, didelę baimę įvarė visam dvarui: vieni išsislapstė po užkaborius, kiti būrė, treti kortas kėlė, bet niekas negalėjo pasakyti, kas išleido karalaites ir kur jos galėjo dingti. Ir užgirdo karalaitis, jog jo tévo tarnai nekaltus žmones tąso, kaip kad bobos rudenį žąsis peša, ir atėjo pas karalių, visas tirtėdamas iš baimės ir sielvarto:

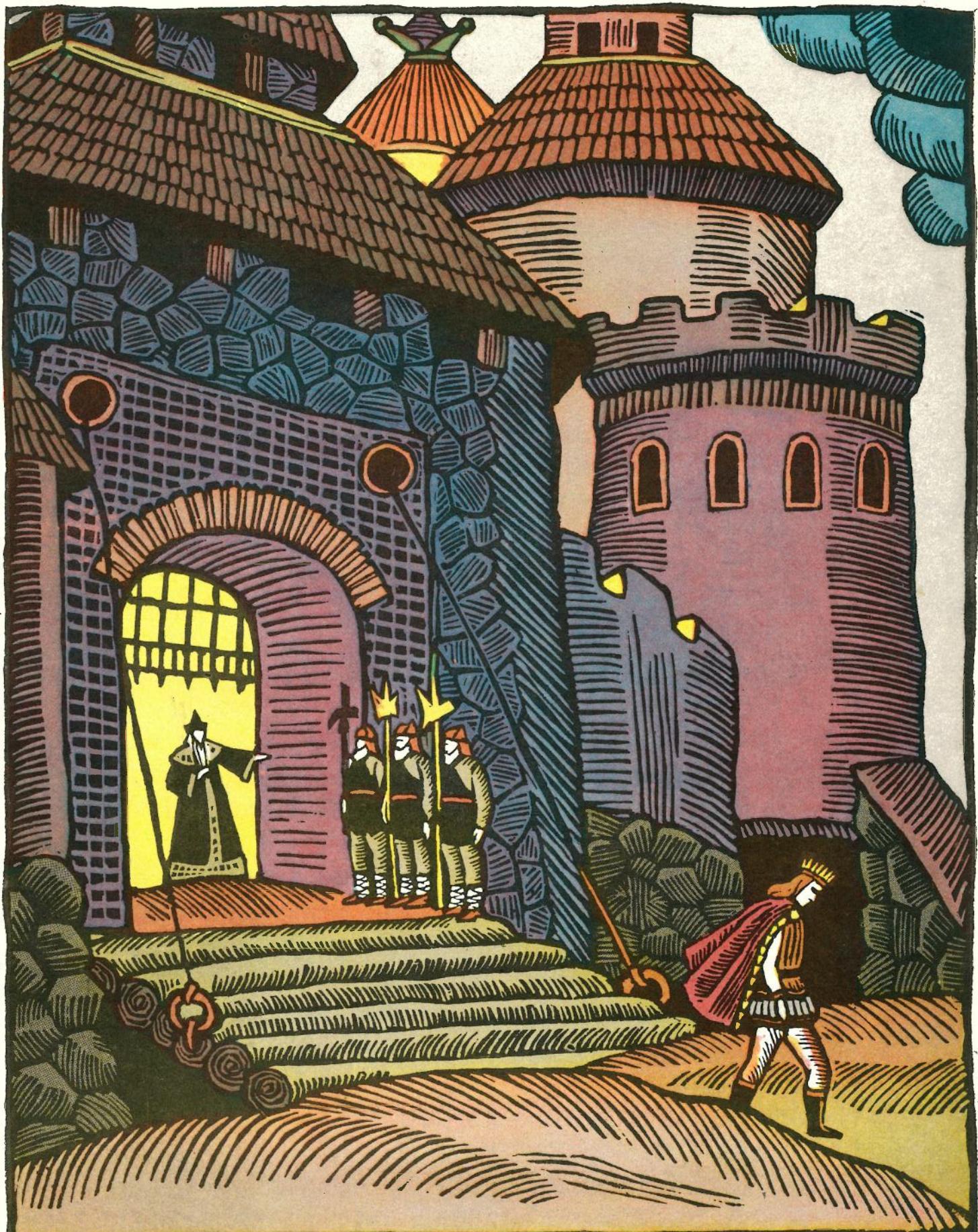
— Tai aš pražudžiau seseris. Bausk mane.

Užtemo karaliaus veidas kaip naktis nakčiausia, ir tarė jis rūščiai:

— Žyniai dar prieš tavo gimimą išskaitė iš žvaigždžių, kad mano dukterys bus smakų pavogtos, todėl padirbdinai mūrą dylikos sieksnių ir padinai jas į seklyčią su uždarom langinėm. Kad neklausei tévų draudimo, eik iš mano žemės, nedoréli, ir nesugrižk, kol seserų nebūsi išvadavės.

Atkėlė karalius savo rankomis vartus, nuleido tiltus ir liepė karalaičiui tučtuojau išsidanginti. Vos spėjo raudanti karalienė prie sūnaus pripulti ir ji pyragais ant kelio apkamšyti — jau tiltai buvo pakelti ir vartai užšauti.

Eina karaliūnas liūdnas keliu ir nežino, kas jam daryti, katron pusėn pasukti. Eina, eina per kalnus, krūmus, kelmyrus ir pelkes; įsilipa į medį, prisiriša



EIK IS MANO ŽEMĖS, NEDORELI

prie šakų, kad užmigės neišpultu, kad meškos ir vilkai nepapiautu.

Eidamas viešais keliais, šunkeliais ir visai be kelių, jis priėjo tolimą ir neužeinamą šalį. Nusiplūkės ir išvargės, jis sustojo prie sudubusios trobelės, pasibeldė ir pasiprašė naktigulto. Pasitiko jį ant slenksčio senelė ir ēmė klausinėti, kur einas ir ko ieškas margame pasauly, o karaliūnas visa jai papasakojo apie seseris.

— Oi, vaikeli, negreit tu jas rasi — keliais tolimas ir pavoju pilnas, o tavo rankos silpnos, darbo nemačiusios, tavo širdis baikšti, pavoju nepatyrusi. Pagyvenk pas mane kokį trejetą metų, išmok duoną pelnytis, gal tada ir aš tau padėsiu.

Ir liko karaliūnas pas tą senelę gyventi. Kelmus rovė, žemę pureno, sēmenis piestoj užkului grūdo, vyžukes pynė. Sunku buvo nepratusiam kasdien girnas sukti, oi sunku, bet noras seseris išvaduoti buvo užvis didesnis. Prabėgo treji metai kaip viena diena, o tada jau ir sako ta senutė:

— Rytoj galėsi keliauti pas savo seseles. Va pasiimk šitą kamuolėlį: kur jis riedės — ir tu paskui jį. Še tau duonos kepalėlį. Kai išalksi, kąsk bekandės, valgyk bevalgės — jo ilgam pakaks.

Atsisveikino karaliūnas su senute ir vėl išėjo į didžią kelionę. Kamuolėlis rieda pasišokėdamas, duonutė maišely nesibaigia, šaltinėliai pagirdo, paukšteliai palinksmina. Ir priėjo jis tokį kalną, kuris visas buvo vieno žalvario, žalvarine giria apaugės. Isilipo karaliūnas į medį ir ima laužt šakeles, o čia atidunda atitrinka ragana su keturiom akim, dvišaką liežuvį kaip kokį gylį iškišus, ir ambrija:

— Kas mano girioj šakeles laužo?

Karaliūnas sviedė kamuolėlį jai tarpuakin, ragana puolė jo gaudyt ir kad skėlė kakta į medį,



JR PAMATE VYRIAUSIAJA SESELĘ BEVERPIANCIA

net žiežirbos pažiro. Kol ragana kepurnojos, karalaitis įsilipo į žalvario kalną, rado pačioj viršūnėj žalvarinius rūmus, o pro langą pamatė vyriausiąją seselę beverpiančią. Ir pažino ji broli, ir priemė su didele meile, o vaišėms ir kalboms galio nebuvo. Pavakary sesuo ēmė nerimastauti ir paslėpė karaliūną margoj skrynioj, po žalio šilko uždangom. Suūžė giria, suskambėjo žalvario lapeliai, parlékė sakalas: priemenėj jis pasidėjo plunksnas ir pavirto į gražų vyra. Ir pamatė jis šakeles, kurias brolis buvo nusilaužęs, ir ēmė kamantinéti pačią, kas driso šakeles paliesti. Ta ēmė visaip išsisukinéti. Pagaliau klausia:

— Ką darytumei, jeigu mano brolis mane aplankytų?

— Aš norėčiau su juo pasimatyti ir padékoti, kad tave iš tamsios seklyčios paleido.

Tada atsivedė sesuo karaliūną, o sakalas meilių pasveikino savo svainį ir savo nedalia pasiskundė: šešeri metai dar jam likę sakalu lakioti, plunksnas nešioti, nes šitiekui metų prakeikusi ji motina. Viena tik Saulė galinti bausmę sutrumpinti, jo motinos širdį suminkštinti, bet nors jis, sakalas, tris kartus per dieną visą žemę apskrendąs, Saulės vis tiek pasiekti negalės.

— Aš pasieksiu Saulę, — tarė karaliūnas.

— Ai, prapulsi, brolei: daug narsuolių, pasišovusių Saulės dvaran patekti, atgal nebegrīžo, — draudė vyresnioji sesuo. Bet karalaitis nė klausyti jos nenorėjo. Sakalas davė jam ant kelio tokią skepetą ir pasakė:

— Jeigu tau teks kada vargti, išskleisk šitą skepetaitę ir pamatysi, kas bus.

Padékojo karaliūnas ir, nors gera jam buvo žalvarinėj sesers pastogėj, baudësi toliau keliauti, kitų dviejų seselių aplankytı. Atsisveikino su sa-

kalu ir jo pačia, skepetaitę gerai išidėjo į užantį ir išvyko, kur akys veda, senutės kamuolėlio vedamas. Ir priėjo jis tankią sidabro girią, ir ēmė laužti sidabrines šakeles. Zvimbdamos atlékė dvi raganos, grios sargės, bet karaliūnas metė į jas kamuolėli, tos begaudydamos tik kaktomis susidaužė, o paskui abi vienukart plept plept kaip varlės žemėn žnektelėjo. O jis bematant sidabro kalnan įkopė ir pamatė vidutinią seselę, po langu kažin koki knebinį besiuvančią. Iėjo į sidabrinį palocių su zerkoliniais langais, murmulo asla ir pasisakė seselai, kad jis jos brolis. Ta iš pradžių nenorėjo tikėti, bet jis jai viską išpasakojo apie savo kelionę ir vyresniosios seselės žalvarinį dvarą; tada ji priėmė savo broleli su didele meile. Pavalgydinusi ir pagirdžiusi sako:

— Gaila, kad tu pas mane, broliuk, negali ilgai būti — mano pats yra meškinas, jis vakare parbėgs ir suės tame.

— Nebijok, sesute, aš pasislėpsi.

Atėjo vakaras, sudundėjo žemė, ēmė traškėti sidabrinę giria, ir parbėgo labai didelis meškinas, bet, vos išėges priemenėn, nusimetė meškino kailį ir pavirto į dailų vyrą. Pamatęs sidabro šakeles, klausė pačios:

— Kas čia pas tame buvo?

— Neseniai buvo mano brolelis, jis ir palikotas šakeles.

— Kodėl neužlaikei brolio, iki aš pareisiu?

— Bijojau, kad tu nesudraskytum. Bet gal dar aš jį pasivysisu.

Išėjusi priemenėn šūktelėjo, ir brolis tučtuojaus atsiliepė. Pasisveikino abu svainiu, išsipasakojo savo vargus. Vidutiniosios seselės pats, tévo prakeiktas, meškinu pavirtęs ir dar turjus ketverius metus meškos kaily gyventi; štai ir dabar — nebetoli

dvylike, ir jam jau metas meškinu virsti. Viena tik Saulė galinti jam bausmės metą sutrumpinti, žmogum atversti, juodu su pačia laimingus padaryti.

— Eisiu pas Saulę, — sako karaliūnas.

— Oi sunkus bus tavo kelias, — atsiduso meškinas, — bet mégink, o aš kiek galédamas tau padësiu. Še, tame puodelyje yra tokios košelës. Kur tik ja patepsi — kiekvienas prilips.

Atsisveikino karaliūnas su meškinu ir jo pačia ir vél nuklydo į margajį pasauly jaunélës seselës ieškoti. Kamuolėlis riedéjo per kalnus ir slénius, per laukus ir brûzgynus, kol pririedéjo dideles marias, kuriose pamatë karaliūnas salą, o toje saloje aukso dvarą. Nepabūgo karaliūnas marių didžvių, kurios, iškišusios snukius iš vandens, dantimis kaukšéjo, o tik šoko paskui kamuolėli į bangas, beregint priplaukë salą, tenai rado aukso girią, o tarp aukso medžių — kirbinę raganų šmižinéjant. Įsilipo karaliūnas į aukso medį, o jo kamieną patepē stebuklingaja koše. Raganos, užuodusios svetimą kvapą, supuolė aplink medį ir émë šniukštiniéti, kas medyje tupi, o čia visų nosys ir priliopo prie kamieno. Eina jis nekliudomas į aukso palocių, žengia į vieną menę, į kitą ir nieko neranda, tik trečiojoje rado jaunélę sesele, aukso obuoli beritinéjančią. Džiaugësi juodu neapsakomai, išskalbéjo ligi valiai, bet štai seselës veidas apsiniauké, ir ji sako:

— Netrukus pareis mano pats, o jis — marių didžuvé, gali tave praryti.

Bet brolis prižadéjo pasislépti ir svainiui né akyse nesirodyti.

Sudrebéjo aukso palocius, émë vilnys mušt į langus, ir išoko rūmuos didelis lydys; pasidéjo žvynus priemenéj, virto labai gražiu vyru ir émë pačią kamantinéti, kieno čia svetimo bûta. Kai patyré



ZVIMBDAMOS ATLEKE DVI RAGANOS

lydys, kad brolelio lankytasi, émë barti pačią, kam svečio nesulaikė. Seselė šūktelėjo, ir brolis parsirado — kiek čia buvo kalbų ir klegesio, ir vaišių! Tik neilgai teko karaliūnui su svainiu džiaugtis — paniuro jaunélés pats ir sako:

— Man labai nesmagu, kad negaliu tavęs, svaini, ilgiau pas save laikyti: ateina vidunaktis, ir ašturiu persimainyti į lydį. Šią bausmę kentéti man dar reikia trejetą metų — šitaip mane pamoté prakeiké. Viena tik Saulė gali manęs pasigailéti.

— Kas bus, kas nebus, eisiu pas Saulę, — taré karaliūnas, — bene išmelsiu, kad bausmés laiką mano svainiams sumažintų.

— Niekas dar néra sugrižęs iš Saulės dvaro, — taré lydys, — bet tu eik. Aš tau duosiu auksinę dėžutę — kai bus bėda, atidaryk ją.

Véл paleidęs kamuoliuką į priekį, išéjo karalaitis Saulės dvaro ieškoti. Kiek éjo, kiek žygiavo rytų šalin — sunku bepasakyti, tiek tik žinoma, kad pagaliau priéjo jis šviesų, spindinti Saulės dvarą. Vartuose stovéjo du ugnies stulpai, pro kuriuos joks gyvas daiktas negaléjo ieiti — stulpai, užjutę svetimą, susiglausdavo ir sudegindavo. Karalaitis paleido pirma savęs kamuoliuką, stulpai susiglau-dé — tik dūmai paruko, o paskui vél vienas nuo kito atšoko. Pro jų tarpą ir smuko karaliūnas, net paausiuos plaukai suciršké. Ir išgirdo jis meilų balsą:

- Ko ieškai, jaunas berneli?
- Saulės valdovės.
- Ko tau iš jos reikia?
- Aš jai pačiai pasakysiu.
- Bene piršliuos pas Saulę būsi atvykės? — šaipydamasis paklausé balsas.
- Gal ir piršliuos, — atsaké karaliūnas.

Pasigirdo linksmas kvatojimas, tik nebuvo matyti, kas juokiasi.

— Nuveskite jaunuoli į svečių kamarą.

Papūtė stiprus vėjo gūsis ir nubloškė karaliūna prie netašytų rąstų trobos su trejom devyneriom geležinėmis durimis. Durys pačios atsivérė ir atsirakino, ir nepasijuto karaliūnas, kaip atsidūrė tamsoj kamaroj su mažuteliu širdies pavidalo langeliu, aukštai palubėj iškirstu. Šviesa éjo tik pro tą langeli, ir iš pradžių karaliūnas, iš didelės šviesybės tamson pakliuvės, nesusivokė, kur besas. Akims su tamsa apsipratus, karaliūnas pajuto, kad ne jo vieno čia esama — dvidešimt aštuoni vyrai sédéjo į sienas atsirémę arba gulėjo akmenis po galvom pasikiše. Ilgos žilos jų barzdos draikési kaip nekarštos vilnos, kai kurie jau buvo kupron susimetę, nukaršę ir išdžiūvę kaip skiedros.

— Kas jūs esate ir ką čia veikiate? — paklausė karaliūnas.

— Kas esame — pats matai, o buvome tokie pat jauni ir smarkūs, kaip tu dabar. Atvykome kadaise iš visų žemės pašalių Saulei pirštis. Aš čia būnu šimtas dvidešimt ir penkeri metai, o štai anam, seniausiajam, jau sukako šeši šimtai metų. Jokio galo nesimato, kuo čia visa pasibaigs, bet nieko kito nebeliko mums laukti, kaip tik mirties.

— Nesirūpinkit, seneliukai, — tarė karaliūnas, — mes dar ką nors sugalvosim, — dvidešimt devynios vyriškos galvos vis kokią išeitį suras.

Bet vyriškos galvos tik barzdas pakratė ir vėl sustingo.

Tuo metu kažin kas émė brazdintis apie langeli, ir kamaron pabiro kelios saujos avižų. Seneliukai stryktelejo iš savo vietų ir puolė avižų žébęti.

— Valgyk ir tu, — tarė jam, — nes avižos vienintelis mūsų maistas, o vanduo — vienintelis gérimas.

— Kad tu nesulauktum, — atšovė karalaitis, — aš ne žasinas, kad avižas lesčiau.

— Kai badas prispirs, lesi kaip didelis, — murmėjo seneliukai su pilnom burnom avižu.

Tuo metu balta rankelė nuleido ąsotį vandens. Karalaitis griebė tą ąsotį ir šliūkštélėjo pro langelį lauk.

— Ką tu padarei, ką tu padarei, — suaimanavo seneliukai, — dabar ligi rytdienos negérę būsim, o jeigu Saulė valdovė užsirūstins, tai ir visai mus troškuliui išdvasins.

— Nebijokit. Pilkit tuos grūdus akysna, tegu nesityčioja iš žmonių! — ir, nutvéręs sauja avižu, žérę pro langelį. Seneliukai tik aikteléjo ir kelia-klupsti ēmė žemėj pabirusias avižas aliai grūdeli rankioti. Tada išsitraukė karalaitis iš užančio sakalo dovanotą šilko skepetaitę, patiesė ją, ir tučtuoju išdygo skaniausią valgių ir gérimų. Seneliukai ēmė šutinti tuos valgius, net jiems ausys krutéjo; ēmė gerti saldų midų pasižvingaudami, gérę, dėkojo karaliūnui už vaišes ir vadino jį savo gelbetoju. O Saulės pasiuntinė, smalsumu netverdama, pažvelgė viena akele pro langelį — kas čia dedas, kad kaliniai maisto nebepriima, — ir, pamačiusi skepetaitės stebuklus, tuo nubėgo Saulei valdovei pranešti.

— Nupirk man tą skepetaitę. Duok tam ateiviu, kiek tik jis panorės.

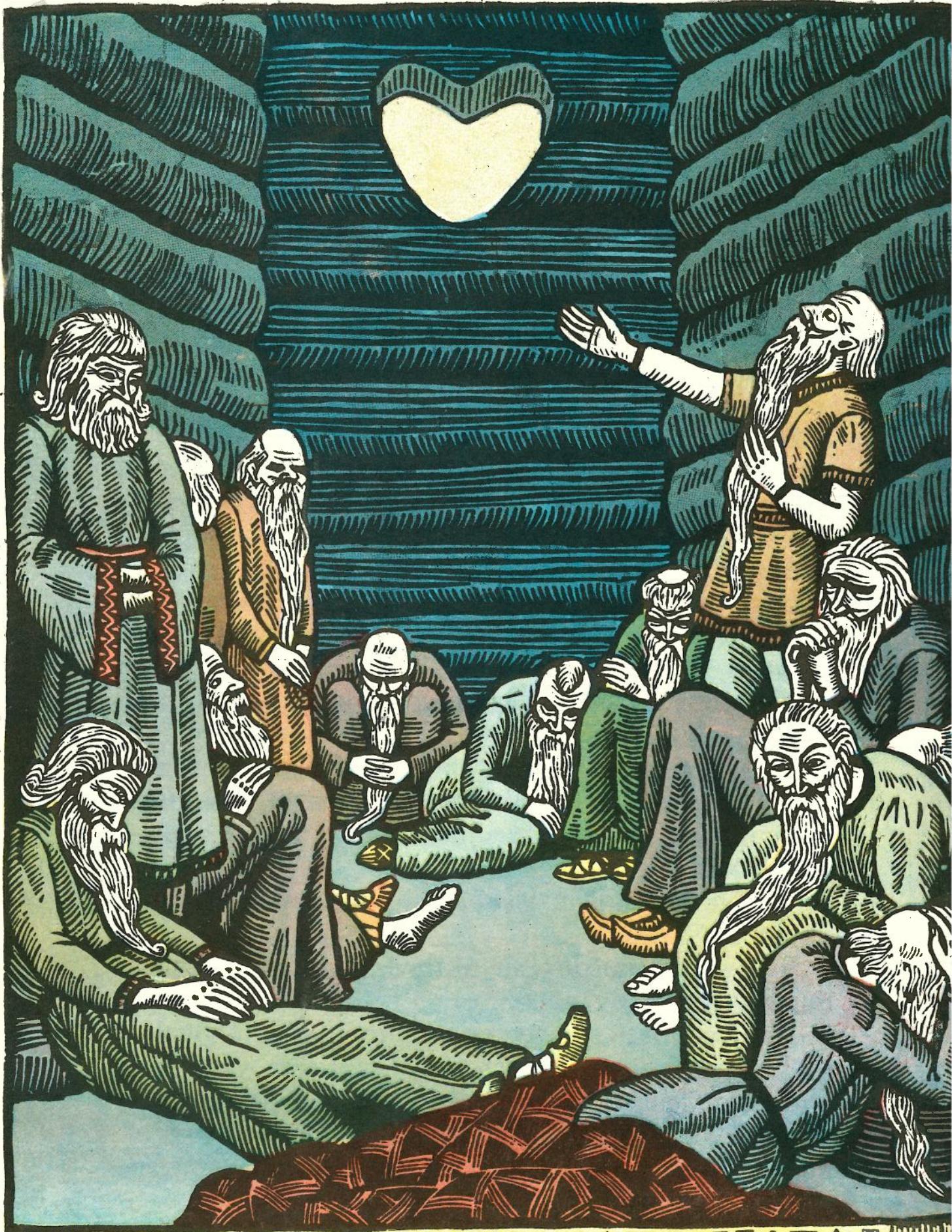
Ir atbėgo Saulės pasiuntinė, ir pagarsino Saulės geidavimą.

— Neparduok skepetaitės, — ēmė maldauti seneliukai. — Mus visus pražudysi ir pats pražūsi. Liggyvos galvos vien avižom temisi.

Bet karaliūnas nėmaž nepaisė jų aimanų ir tarė:

— Ateik ir pasiimk skepetaitę, jeigu Saulė jos geidžia.

Ir įėjo Saulės pasiuntinė, tokia skaisti ir nuraudusi, kaip aušra rytmelinė; nušvito tamši kamara, o seneliukams akys ēmė raibti, nes nebuvo prie



KAS MES eSAMe-PATS MATAI



šviesos pratę. Jie nukurnėjo į tamsius kampus, kad neapaktų, o karaliūnas tarė:

— Pasakyk Saulei, kad aš dovanoju jai skepetaitę. Tegu džiaugiasi sveika ir mane mini.

Nusijuokė Saulė, išgirdusi Aušros žodžius, pasitiesė skepetaitę, skanių valgių po truputėlį ragavo, midaus siurbčiojo ir džiūgavo:

— Na, les ir tas avižas!

Bet ir kitą dieną pylė karaliūnas avižas pro langą, ir vėl siuntė Saulė kitą pasiuntinę ištirti, kas kamaroj dedasi.

Ir pamatė pasiuntinė, kad seneliukai geria vyną, saldésius ryja, o iš aukso dėžutės trenkia toks kanklių skambėjimas ir smuikų čirpavimas, jog kamaros sie nos dreba; pagaliau įsismaginė seneliukai ēmė rankom ploti ir visokius pasiutšokius žirglioti. Ir pasigirdo balsas pro langeli:

— Saulė valdovė įsako, kad tu jai dėžutę parduotum.

— Ateik, pasédék su mumis valandėlę ir galësi nunešti Saulei dėžutę.

Atsivérė trejos devynerios durys, ir jėjo Saulės pasiuntinė, šviesi ir skaisti kaip Žvaigždė vakarinė. Seneliukai puolė karaliūnui po kojų ir prašė ne atiduoti stebuklingosios dėžutės, — mat, atsiminę, koks vyno ir mėsos skonis, nebenorėjo daugiau pasninkauti, — o šis, nieko nežiūrėdamas, pasodino



Žvaigždė ant akmens, saldžiu midum girdė, skanskniais vaišino. Užsibuvo Žvaigždė, dosniai primylėta, o kai jau buvo laikas pas Saulę grįžti, niekaip iš savo vietas pakilti negalėjo — gal saldus midus jos kojeles pakirto, gal švelniabalsė muzika širdį pakerėjo? O iš tikrujų karaliūnas buvo patepęs akmeni meškino duota košelev, ir kiek Žvaigždė blaškėsi, kiek prašėsi, kiek ašarų išliejo — karaliūnas nesidavė perkalbamas. Labiausiai džiūgavo seneliukai, kad gali atsimokėti tai, kuri šitiek metų juos avižomis šérė. Jų dainos ir muzikos pasiekė Saulės ausis, ir ji niekaip negalėjo suprasti, kas dedasi svečių kamaroj ir kodėl negrižta Žvaigždė vakarinė. Ir nutarė Saulė pati pasitikrinti, kas nutiko jos pašiuntinei. Ižengė ji į kamarą, visa spindinti ir žerinti, seneliukai užsidengė rankomis akis, idant nuo tviskančios šviesos neapžlibtų, o karaliūnui net širdis nutirpo nuo tokios grožybės.

— Tuojau eik iš čia, — tarė Saulė Žvaigždei.

— Man ir čia gerai! — émė paikai kvatotis Žvaigždė, nes jau buvo pernelyg midaus ragavusi.

— Aš... Aš nesuprantu, kas čia darosi! Parduok man, svetimšali, tą aukso dėžutę. Dėl jos čia tas visas triukšmas ir netvarka. Kiek už ją nori?

— O Saule valdove! Uždegei mano širdį savo maloningu veidu, tad pasiimk iš čia, kas tau labiausiai patinka: dėžutę, Žvaigždė ar mane, savo tarną.

— Aš pasiimsiu visus tris, — nusprendė kiek pagalvojusi Saulė ir ištiesė karaliūnui laibą rankelę. Ji nusivedė jaunąjį karaliūną savo dvaran, pasodino sostan ir tarė:

— Aš Saulė valdovė, o tu mano vyras. Še tau trisdešimt devynis raktus nuo visų mano menių, o čia keturiaskesimtas. Visur gali vaikščioti, visas duris varstyti, tik keturiaskesimtujų neliesk, jei nori būti laimingas ir mane sveiką matyti.

Nieko nestigo karaliūnui Saulės valdovės dvarė — gyveno džiaugsmuose kaip žasinėlis pūkuose ir iš to gerumo net svainių prašymą užmiršo. Pirmiausia jis išleido nukaršusius jaunikius, kadaisė atvykusius Saulei pirštis. Jie keliais išropojo iš tam-sios kamaros ir puolė bučiuoti seniai bematytos žemės. Paskui jis ėmė apžiūrinėti Saulės dvarą. Viename kambaryje plaukiojo neregėtos vandenynų žuvys, kitame čiulbėjo devynbalsiai paukščiai, trečiame žvėrys draskė nagais žemę, ketvirtame — žiema pūkštė baltu garu savo aplledijusius pirštus, penktame — saldžiuos žiedų kvapuos nardė margasparniai drugeliai, o žiogas čirpino savo dykaduonišką giesmelę. Visas Saulės dvaras klegėjo, ošė, rykavo, žaižaravo: čia buvo suėjė viso pasaulio spalvos, garsai ir kvapai, gimę iš Saulės šviesos ir šilimos. Kiek besistebėjo ir besigrožėjo karaliūnas, jam vis rūpėjo paslaptinges keturiaskesimtosios durys: Saulė, matyt, juokavo, drausdama jas praverti — kas gi galėtų pakenkti jų meilei ir laimei? Jis pravėrė sunkias geležines duris, jos biauriai girgždėjo nuo rūdžių ir vos vos atsidarė. Karaliūnas éjo atsargiai, privengdamas pavojaus, bet kambaryje nebuvo nė gyvos dvasios — tik samanotas stulpas riogsojo pačiame viduryje, o nuo to stulpo éjo grandinės į visus keturis kampus. Karaliūnas pačiupinėjo stulpą, pabaksnojo ir jau norėjo išeiti, tik staiga išgirdo balsą:



JZENGE JI Ł KAMARA, VISA SPINDINTI

— Žmogau gailestingas! Kampe yra statinė. Pasemk vandens ir pagirdyk mane. Aš tau atsimokésiu už tavo gera širdį.

Išgirdės tokį gūdų balsą, karaliūnas apsidairė ir iš tikrujų pamatė statinę, o prie jos dideli šaukštą. Jis pasémė vandens ir pagirdė stulpą. Stulpas su siūbavo, sulingavo ir dar kartą paprašė numalšinti jo troškulį. Nugurkės dar vieną vandens šaukštą, stulpas pasipurtė, sužvangino grandines ir paprašė trečio vandens šaukšto. Karalaitis padavė ir trečią. Tada nubyréjo nuo stulpo samanos, rūdymai, su trūko grandinės, išsitiesė pabaisa milžinas ir sušuko:

— Ačiū tau, žemės sūnau! Dabar Saulė mano.

Tarsi vėtra išrūko; iškaukė, ištuskė jis iš keturiaskesimto kambario, pagriebė Saulę valdovę ir išnyko. Keletą akimirkų dar pleveno už juodų girių spinduliuočių Saulės plaukai, bet ir tie užgeso. Tik tolimi gaisai rodė kelią, kur Saulė valdovę buvo išdanginta. Sutemo dangus, padvelkė šaltis, varnos išsislapstė po varnalėšom, iš pasuolių ir užkrosnių juodi baubai iškišo ilgas, kibias rankas ir émė stvarstyti vaikus už skvernų; šie glaudėsi prie motinų ir tyliai zirzė. Gélės liovėsi žydėjusios, varpos nuleido galvas — žemė staiga neteko šviesos, šilimos ir spalvų. Didi nykuma ir baimė įsiviešpatavo ir gūdžioj girioj, ir giliuose vandenye, ir žmonių trabose. Dar nykiau buvo karaliūno širdyje: tai jis pražudė savo pačią, šilimos, gyvybės, derliaus nešėją. Kas jam daryti? Kaip gelbėti Saulę? Kur jos ieškoti? Jis pasirinko geriausią žirgą iš Saulės dvaro kaimenės ir pasileido vytis pavogtą pačią.

I trečią dieną atsidūrė jis tame daikte, kur pabaisa Saulę buvo uždaręs, o pats miegojo, nežmoniškai knarkdamas. Bet pabaisos turėta sargybinis ožys trimis akimis. Karaliūnas émė ožį migdyti, dainuodamas lopšinę:



ACIŪ TAU, ŽEMĖS
SUNAU, DABAR SAULĖ MANO

Užmerk, oželi, akį,
Užmerk, oželi, antrą.

O trečią ožio akį jis ir pamiršo. Ožys dvi akis užmerkė, o trečiąja viską matė. Vos tik iškélė karaliūnas Saulę per aukštą rąstų užtvarą, vos tik ant žirgo pasodino, tuoj ožys sumekeno:

— Seni, seni, tavo pačią vagia!

Tris kartus kartojo ožys šiuos žodžius, kol pabaisa nubudo. Nubudęs sududeno:

— Mes dar spėsim bulvių pasikasti ir tada juos pavysim.

Tuo laiku karaliūnas su savo pačia per vieną valandą tris žemes perjojo, bet baidyklė, išsikasęs lig valiai bulvių, sėdo ant triakio ožio, pakilo į orą, paskui nusileido iš debesų, griebė karaliūną su jo pačia ir tarė:

— Dovanoju tau gyvybę už stiprybės vandenį. Bet daugiau nesipainiok man po akių — kailį nudirsiu!

Švilptelėjo baidyklė per savo nagą, griebė Saulę valdovę ir nupyškėjo ant ožio raitas savais keliais. Toji dar spėjo vyrui stebuklingajį kamuoliuką numesti, ir jau žemėje stojo didi netvarka: lietus pylė be atvango, tarsi dangus būtų prakiures, viesulai ūžavo, stogus kilnojo, medžius prie žemės lenkė, mažus paukštelius iš lizdų krėtė. Dar kartą bandė karaliūnas pasivogti Saulę valdovę, bet ir vėl užmiršo trečią ožio akį. Jau buvo pasisodinės pačią ant žirgo, jau skriejo žirgas, kojomis žemės neliesdamas, o tuo tarpu ožys žadina milžiną:

— Seni, seni, tavo pačią vagia.

Milžinas pavartė akis, didumo sulig girnapuse, ir sako:

— Tai, dar bulvių pasikepsim ir vis tiek tą nenaudėli privysim.

Jau buvo matyti iš tolo Saulės dvaro bokštai, kai pūstelėjo šaltas vėjas ir milžinas, ant ožio raitas,



SENI, SENI, TAVO PACIA, VAGIA

pastojo kelią karaliūnui. Pabaisa trenkė jam kuoka per galvą, griebė leisgyvę Saulę ir nusinešė ją į savo kraštą. Ji vos spėjo karaliūnui skepetą numesti. Vėl pasaulio tvarka pabiuro, užėjo dideli prastmečiai, sniegas užpustė trobas ligi čiukurų, židiniuos užgeso ugnys, žmonės ēmė nykti nuo šalčio ir bado.

Ant negyvo karalaičio nutūpė krankliai ir jau taikėsi jam akis iškapoti, tik staiga atūžė atplasnojo sakalas. Jis nuvaikė kranklius, o pats atnešė Snape iš Saulės rūmų stiprybės vandens ir įlašino karaliūnui į burną. Ir vėl atgijo karaliūnas, ēmė dairytis, kur jo pati, o sakalas jam ir sako:

— Su paprastu žirgu Saulės neišvaduos. Eik pas seną laumę raganą kumelių ganyti ir vis klausyk, ką tik tau lieps jos katinas. Pabaisos milžino gyvybę nešiojasi marių antis. Su tuo raganos žirgu tu pasieksi marias, sugausi antį, pasiūimsi jos kiaušinį. Kai tą kiaušinį sukulsi, bus ir milžinui galas. Tai keliauk dabar sveikas į laumės raganos dvarą, o kur tas dvaras yra, parodys kamuoliukas. Tik nebūkštauk — kai bus didelė bėda, išskleisk skepetą, ir mes, tavo svainiai, atskubėsime tau į pagalbą.

Vėl pariteno karaliūnas kamuoliuką, duodamas jam valią. Kamuolėlis rieda ir rieda, o į trečią dieną sustoja prie aplūžusio, voratinkliais aptraukto dvaro, kuriame tik žiurkės ir perkarę šunes be perstogės zuja. Pasitinka ji sena laumė ragana be dantų ir klausia:

— Kur tu eini, žmogeli?

— Einu darbo ieškoti.

— Tai tu apsiimk pas mane tris dienas dvylika kumelių ganyti. Jeigu vakare visas parginsi — koftikai geisi, galėsi iš šio dvaro pasiūmti, bet jeigu bent vieną praganysi — galvos neteksi. O dabar eik vakarienės.

Jam bevalgant, užšoko ant kelių juodas katinas su žaliom akim, glaustosi, murkia ir sako:

— Jeigu man kąsnuko negailėsi, tai aš tau daug padėsiu.

Karaliūnas numetė pasuolėn kelis riebius kąsnius, o katinas éda ir porina:

— Eisiu, nuklausysiu, viską sužinosiu, kuo ragana savo dukteris pavers.

Ir pranešé katinas, jog ragana įsakiusi savo dukterims kuojomis pasiversti, vandens žolëse ir sietuvose išsislapstytí.

Kitą rytą laumé ragana pažadino savo naują pie menį, įdėjo jam sūri pusdienių ir liepė ginti kumeles.

Gano karaliūnas kumeles girioj, lankoj, paupiais, tos tik žolę šlamščia, jo klauso, niekur nenuklysta. Pagaliau išalko karaliūnas ir émė sūri krimsti. Bekrimsdamas užmigo. Kumelés subrido į upę ir pavirto kuojomis. Neilgai trukus nubudo karaliūnas — ogi nė vienos kumelés. Émė šaukti, švilpti — niekur nė garso, tik kartais kokia žuvis upéje supliaukši. Jau laikas būtų ir kumeles namo ginti, bet kaip ginsi — teks savo galva raganai atsakyti. Nebežinodamas ko griebtis, išskleidé karaliūnas skepetaitę, ir tuoju atsirado lydys.

— Kuo liepė ragana savo dukterims pasiversti?

— Kuojomis, — taré karalaitis.

Tuoju lydys pavirto vėžiu ir émė upéje kuojas gaudyti. Kurią tik sugauna, tuoj savo žirklémis pusiau perkerpa. Kai tik visas sukarpé, jos ir vél gavo kumelémis atvirsti. Gena jas karaliūnas links mas namo, o jos eina viena paskui kitą, vos kojas vilkdamos, galvas panarinusios. Prie pat namų pasitinka laumé ragana, šeria joms per blauzdas botagu ir sako:

— Tur būt, neklausé tavęs? Tur būt, kur po krūmus **bastési**?

O pačiai širdis pasiučiu verda, kad nė viena jos dukté nesumojo kur nors pasislépti, kad visas

karaliūnas namo parvarė. „Na, pažiūrėsim, — galvojo sau ragana, — nė vieno piemens galva man iš rankų neištrūko, neištrūks ir šito!“

Visą vakarą ragana vėlė kailį dukterims, o paskui liepė joms rytoj pasiversti geniukais ir išsislapstyti medžių drevėse. Ir vėl katinas pranešė karaliūnui, bet jam nuo to nė kiek nepalengvėjo, nes jis nežinojo, kaip tuos genius išgaudyt.

Kitą dieną jis vėl užmigo, pakrimtęs raganos sūrio, o kumelės pasivertė geniukais ir sulindo į dreves. Vos tik ėmė nubudęs karaliūnas kumeles šaukti, vos tik baisiai nusiminęs išskleidė skepetaitę, atskrido sakalas ir, sužinojęs apie genelius, pats pavirto vanagu. Jis ištąsė iš drevių genelius aliai vieną ir tuoj visus suplėšė, ir virto visi kumelėmis. Varosi karaliūnas kumelių bandą namo, o tarpuvartėj pasitinka laumė ragana, ištraukia jam iš rankų botagą ir drožia kumelėms negailestingai per galvas, per akis, drebėdama iš įtūžio, kam jos nesugebėjo išsislapstyti.

— Ką žinai, ko šitas valketuvė iš mūsų pareikalaus? Ak, jūs šiokios ir tokios, jeigu ir rytoj nesugebėsite pragaišti, tai aš jums galvas nutraukysi. Darot gėdą visai raganų giminei! Rytoj pasiverskite kirvarpom ir išsislapstykite po sausų medžių žieve.

Vos tik išgirdo katinas šituos žodžius, tuoj davė žinią savo draugui karaliūnui, o to ir miegas nebeima: kaip jis tas kirvarpas sugaudys. Bet atskrido sakalas, pavirto geniu, prakapojo sausų medžių žievę ir sužnaibė visas kirvarpas. Ir paskutinį vakarą gena karaliūnas gailiai žvengiančias kumeles namo, o laumė ragana pasitinka ji taip įsiutusi, net putos jai iš žabtų drimba, ir plūšina savo dukteris botagu, keikdama jas ir koneveikdama, su žemėm maišydam. O karaliūnui sako saldžiu balsu:



DAROT GĖDĄ VISAI RAGANU GIMINEI!

— Eik pasilsėki, o rytoj išsirinksi mano dvare,
ko tik tavo širdis geidžia.

— Nieko man nereikia tavo dvare, nei perkarusių šunų, nei žiurkių, — sako kitą dieną karaliūnas, — tik duok man patį mažajį kumeliuką.

— Kad jis greit nugaiš — guli tvarto kampe ir nesikelia.

Ir teisybė: drybsos kertėj pusdvėsis gyvulėlis, nedaug už katiną didesnis, nebeatsistoja, nei galvos nebepakelia.

— Ką veiksi su tokiu klipata, — sako ragana, — jis tau namo besivedant nudvės, ir visas tavo uždarbis perniek nueis.

Bet karaliūnas jos neklausė. Pasiėmė ant rankų ligotąjį kumeliuką, o ragana daužesi kaip padūkusi, plaukus saujomis nuo galvos raudama — mat, čia buvo mylimiausias jos anūkas, o iš jų buvo dvylikos kumelių jėga sudėta. Ir iš tiesų — kumeliukas karaliūno nešamas kas žingsnis sunkėjo ir augo stebuklingai. Po poros mylių karaliūnas jau galėjo pajoti, o devintoje mylioje kumeliukas prašneko žmogaus balsu:

— Pasakyk man, kur tau reikia būti.

— Man reikia būti prie marių, ten sugauti antį ir pasiimti jos kiaušinių.

— Gerai, — tarė kumeliukas ir pakilo į aukštynes, žiežirbas iš debesų savo kanopomis skeldamas. Kai juodu nusileido, po jų kojomis marios purslais tiško į krantus, mėtydamos rausvus kriauklelius ir geltonus kaip medus gintaro gabalus. Toli toli, kur akys vos beišmatė, nardė raiba antis. Karaliūno neturėta nei lanko, nei šaudyklės, o dykom rankom anties nepaimsi. Atsisėdo jis ant baltos kopos ir gailiai pravirko, o čia išniro iš gelmių marių didžuvė ir prašneko pažistamu balsu:

— Neverk, svaini, aš sugausiu raibą antį.



NEVERK, SVAINI. AS SUCAUSIU RAIBA ANTI

Kiek krykštė, kiek sparnais mušė antis — nieko nepadėjo — lydys atvilko ją nusiminusiam karaliūnui, o tas griebė ją, perplėšė pusiau, ir iškrito kiaušinis, kuriame slypėjo pabaisos jėga. Karaliūnas tą kiaušinį pastvérė, šoko ant savo kumeliuko ir jojo ton šalin, kur švietė gaisai, kur buvo uždaryta nelaisvėj skaisčioji Saulė. Jis émė belstis į milžino vartus ir šaukti:

— Ei, baidykle samanine, atéjau savo pačios vaduoti.

Pūstelėjo šaltas vėjas, pasklido biauri smarvė, tarpuvartėn atsliūgino pabaisa, visas plaukais apšiupeš, užsimojo didele kuoka ir suriko:

— Dink man iš akių, neraliuotasai! Tuoj tave nudobsiu, sudeginsiu ir tavo pelenus išbarstysi.

— Kad tu nesulauktum, — tarė karalaitis, — štai visa tavo galybė mano saujoj, — ir jis trenkė kiaušinį į žemę. Kiaušinis ištiško, ir čia pat nugeibo milžinas, nebeištarės nė vieno pikto žodžio. Tuojau išbėgo Saulė ir puolė karaliūnui į glėbi. Nušvito karaliūnui akys, nušvito ir visa žemė: gélės pakélé galvas, sušnarėjo varpos ir émė tyliai niūniuoti dainą apié duoną, o Saulė nudžiugusi išdžiaustė savo krautines juostas — vaivorykštės. Iškėlė juodu atrastuviu puotą, o Saulė meiliai juokėsi ir pasakojo auksines istorijas apie ištokimybę, ilgesį ir meilę. Karaliūnas jai papasakojo apie savo svainius ir seseris, apie tévus, kurie džiūsta iš sielvarto, žinios apie dingusius vaikus laukia, — ir atvertė maloningoji Saulė sakalą, meškiną ir lydį žmonėmis, ir susodino visą plačią giminę į penkias karietas, ir iškeliaavo visi tévų lankytis. Jūs paklausite — o kas gi važiavo penktoj karietoj? Ogi Ménuliukas, Saulės sūnus, kuris jiedviem su karaliūnu po visų šių nutikimų gimė.



Kaina 43 kp

